

ההשמדה של יהודי עיירות ליטא

והכו ברצחנות את היהודים כאשר הם הועבדו בעבודות קרק ברחובות, הם שהציגו בימי ראשון הצגות ראוה של יהודים מבוזים לקול מצהלות קהל צופים מקומי, הם שכינסו קבוצות יהודים ל"ריקודי שטן" והכו את ה"רוקדים" באכזריות אין קץ עד עילפון או מוות, והם שנהגו בסדיסטיות איומה ליד בורות המוות בטרם רצחו את היהודים. התלהבות זו לא שככה בפעולות הירי, בניפוץ ראשי ילדים על גזעי עצים שמסביב כדי לחסוך בכדורי רובה ובמצוד בלתי נלאה אחר נמלטים יחידים עד ללכידתם. בתום מלאכת ההשמדה חילקו הליטאים ביניהם את בגדי הנרצחים, ולבסוף זימנו את נכבדי העיירה ותושביה למשתאות שמחה כדי לחגוג את ההיפטרות הסופית מהשכנים היהודים.

כתב היד הערוך יצא לאור בספר בשפה האנגלית ושמו *Expulsion and Extermination* (גירוש והשמדה). דומה שמלבד השיטתיות בתהליך רצח היהודים שהספר הזה מגולל הוא חושף את הנורא מכול: בחיסול יהודי הפרובינציה הליטאית, אשר לפי חשבוני היו מאה ועשרה אלף נפש, חיסול שכולו השפלה ולעג, שוד וביזת רכוש ומיתות אכזריות מאין כמותן - היו שותפים לא רק "פרטיזנים לבנים" יוצאי מועדוני הקלעים הלאומניים, שוטרים ושומרי יערות אלא כל שדרות האוכלוסייה הליטאית המקומית בעיירות, למן הספר ועד למנהל בית הספר, ולמן השכן מהדירה הסמוכה ועד לחבר ללימודים. את האמת הצורבת הזאת ראוי שילמדו וידעו היום גם תלמידי הכיתות הגבוהות בכל בתי הספר בליטא.

ד"ר בן-ציון קליבנסקי

להם מהיכרות אישית. בבואו לחקור את השמדת יהודי הפרובינציה הליטאית השתמש דוד בנקיר במחצית העדויות באוסף קוניוחובסקי. בעדויות אלו הוא ראה פתח להצגת האירועים

מנקודת מבטם של הקרבנות דווקא ולאיוון היסטוריוגרפיית השואה, שהתבססה על עדויות המרצחים. העדויות הרבות שסקר מיד הבליטו לפניו תופעה מיוחדת במינה: לרצח היהודים קדמו שלבים שלא תוארו כלל בגרסאות הגרמניות והליטאיות של שואת הפרובינציה הליטאית: השפלה, סימון, בידוד, העבדה בפרך וריכוז בגטאות זמניים. שלבים אלו, שברוב המקרים היו מעשי הליטאים לבדם, חזרו ונשנו בעיירות ממזרח ליטא ועד מערבה ומצפונה ועד דרומה! אין ספק שהשפלת יהודי העיירות ורציחתם נבעו מהקוונת האירועים בידי הגרמנים. אולם העדויות מעלות כי השותפים הליטאיים הרחיקו הרבה מעבר לאותה הקוונה, ולולא מעשיהם וההתלהבות המרושעת שלהם לא היה חיסול יהודי העיירות מוחלט כל כך. הליטאים הם שהשפילו

לפני שנים אחדות ביקשני פרופסור דן מכמן, ראש המכון הבין-לאומי לחקר השואה ב"יד ושם", לבדוק ולערוך כתב יד של ספר שכתב פרופסור דוד בנקיר המנוח. כתב היד נסב על השמדת יהודי הפרובינציה בליטא. במחקריי עד אז עסקתי ביהדות הליטאית שלפני תקופת השואה, ועתה ראיתי חשיבות רבה בגאולת כתב היד משכחה ובהבאתו לידיעת הציבור הרחב. נעניתי אפוא לבקשה.

למן קריאת הפרקים הראשונים של כתב היד חשתי זעזוע עז. אמנם מתוך הכרך הרביעי המפורט של הספר "יהדות ליטא" ומתוך "פנקס הקהילות - ליטא" שבעריכת דב לזין ידעתי על ממדי השואה בעיירות ליטא, אך כתב היד הציע בפעם הראשונה מחקר היסטורי יסודי שתיאר בסדר כרונולוגי את זוועות ההתרחשויות בפרובינציה הליטאית ואת תהליך ההשמדה האימתני והמהיר בן ארבעה-חמישה חודשים של יהודי העיירות עד לכיליונם הגמור.

המחקר שהובא בכתב היד התבסס על אוסף עדויות הספון בארכיון "יד ושם", פרי עבודתו של ליב קוניוחובסקי, מהנדס מהעיירה אליטה וניצול גטו קובנה ומחנות גרמניה. מיד בתום מלחמת העולם השנייה הוא קיבל עליו את המשימה הדחופה למצוא ניצולים בני עיירות ליטא ולגבות מהם עדויות המתעדות את האירועים בעיירותיהם קודם לשואה ובתקופת השואה עצמה. בתום שנתיים של פעולה מאומצת הוא גבה מאה וחמישים עדויות מפי עדים שידעו לתאר בבהירות גורל של יחידים ומשפחות בקהילותיהם ולא זו בלבד אלא גם זכרו היטב הן שמות של יהודים אשר עונו ונרצחו הן שמות של רוצחים שהיו מוכרים